

Основні напрями банківського моніторингу кредитного ризику

Валентина Сергіївна Потлатюк,
 старший викладач кафедри банківської справи
 Черкаського інституту банківської справи
 Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Розглянуто банківський моніторинг кредитного ризику як один із дієвих інструментів сучасного управління банківською кредитною діяльністю. Обґрунтовано його важливість та актуальність на сучасному етапі розвитку банківництва. Досліджено напрями вдосконалення моніторингу кредитного ризику і запропоновано кроки проведення моніторингу на рівні кредитної операції з метою мінімізації втрат від кредитної діяльності.

Ключові слова: моніторинг кредитного ризику, етапи моніторингу кредитного ризику, моніторинг індивідуального кредитного ризику, моніторинг ризику кредитного портфеля, взаємозалежність ризику і прибутку.

Постановка проблеми. Підвищення інтересу до здійснення банками моніторингу кредитного ризику пов'язане зі зростанням обсягів проблемних кредитних портфелів банків, зниженням рентабельності в банківській сфері, що спонукає банки приймати на себе високі кредитні ризики. Проблема низької якості банківських кредитів поглиблюється різким погіршенням ситуації з поверненням боргів як унаслідок девальвації гривні, анексії Криму, збройного конфлікту на Донбасі, а також і з реальним погіршенням фінансового стану окремих боржників.

За даними НБУ, за сім місяців з початку 2014 року частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі банківської системи України зросла із 7,7 до 10,8% проти 1,3% станом на 01.01.2008 (рис. 1). При цьому доречно зауважити, що загальний розмір проблемних кредитів адекватно не можливо оцінити на підставі офіційних даних, оскільки банки фрагментно розкривають інформацію щодо недіючих кредитів. Відсутність повної інформації про якість кредитної діяльності банків частково пояснюється технічними перерахунками боргів за валютними курсами і нечітким визначенням у нормативних документах понять «проблемна заборгованість», «недіючі кредити». Ці поняття тісно пов'язані та перебувають у причинно-наслідковій залежності.

Рис. 1. Динаміка обсягу простроченої заборгованості [10]

За перше півріччя 2014-го частка кредитів IV–V категорій якості кредитного портфеля банків зросла на 23% – зі з 153 до 188 млрд грн, тоді як загальна сума кредитів збільшилась лише на 8%. Тому актуальними на сучасному етапі розвитку банківської системи України є проблеми регулювання кредитних ризиків вітчизняних банків з метою підвищення якості їхніх кредитних портфелів, що, у свою чергу, обумовлює необхідність удосконалення наявних і впровадження нових підходів до моніторингу кредитного ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під банківським моніторингом кредитного ризику розуміють механізми проведення банком контролю протягом усього процесу кредитування, що сприяє оптимізації системи організації кредитної діяльності банку і своєчасному повному погашенню кредитної заборгованості [2].

Проблема моніторингу кредитних ризиків у банках є надзвичайно актуальною. Це підтверджується оглядом окремих її аспектів у зарубіжних і вітчизняних літературних джерелах із тематики аналізу банківської діяльності та банківського менеджменту. При цьому проблема моніторингу банківських кредитних ризиків виступає об'єктом аналізу не лише науковців, а й банкірів-практиків. Як зазначає В. Вітлінський, кредитні ризики – одна з найбільш складних проблем, з якими стикаються банки [4].

Теоретичні і практичні аспекти моніторингу кредитного ризику знайшли відображення в наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як В. Вітлінський, В. Геєць, О. Дзюблюк, О. Криклій, С. Ілляшенко, В. Лагутін, О. Лаврушин, А. Мороз, Л. Примостка, І. Сало, Л. Слобода, Н. Шульга, Дж. Сінкі, С. Фроста.

Практична важливість контролю за ризиками в сучасній кредитній діяльності банків зумовлює необхідність дальших наукових досліджень.

Виокремлення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Забезпечення ефективної і стабільної кредитної діяльності та одержання прибутків вимагає від банку проведення постійного моніторингу на всіх стадіях організації кредитного процесу. У проведенні внутрішнього контролю за кредитними

операціями банки здійснюють пошук більш досконалих механізмів кредитування, а також визначають шляхи підвищення ефективності організації кредитної діяльності.

Важливість і значимість систематизованих наукових знань про моніторинг кредитного ризику визначається тим, що вони дають змогу вчасно та якісно управляти кредитною діяльністю банківської установи, прогнозувати можливі варіанти розвитку подій і, відповідно, приймати управлінські рішення. Тому постає необхідність визначення можливих напрямів удосконалення моніторингу кредитного ризику.

Цілі статті. У контексті визначеної проблематики і за результатами аналізу літературних джерел у статті визначено такі основні цілі:

- розкрити роль моніторингу кредитного ризику в управлінні кредитною діяльністю банку;
- виділити основні підходи до моніторингу кредитного ризику;

- запропонувати пріоритетні напрями вдосконалення моніторингу кредитного ризику.

Виклад основного матеріалу. Стан банківської справи в Україні досяг такого рівня, який призводить до необхідності впровадження дієвих заходів моніторингу кредитного ризику.

Моніторинг процесів, що відбуваються у сфері кредитування, є своєрідним індикатором, спрямованим на визначення коливань у бізнесі кредитування, своєчасне виявлення можливих ризиків, а також стимулювання компетентних підрозділів банківської установи до своєчасного адекватного реагування [1].

Моніторинг кредитного ризику варто розглядати як систему, що дозволяє всебічно і комплексно проаналізувати ситуацію щодо кредитного ризику в банку. Зауважимо, що з метою недопущення та мінімізації проблемної заборгованості за кредитними операціями банки постійно здійснюють моніторинг кредитних ризиків як на рівні окремого кредиту, так і кредитного портфеля загалом (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи моніторингу кредитного ризику

Індивідуальний підхід	Портфельний підхід
1. Визначення критеріїв оцінки якості кредиту та їх вагомості, структурування та документування кредиту	Визначення структури кредитного портфеля в розрізі класифікованих кредитів
2. Оцінка кредитоспроможності боржника, форми забезпечення кредиту, визначення рівня ризику та категорії кредитної операції	Оцінка якості кредитного портфеля, переоцінка вартості забезпечення за наданими кредитами
3. Розрахунок суми резерву під можливі втрати за кредитною операцією, моделювання дефолту	Аналіз факторів, що впливають на зміну структури кредитного портфеля в динаміці
4. Порівняння показників якості кредиту в динаміці	Визначення суми резерву, адекватного сукупному ризику кредитного портфеля
5. Виявлення причин негативної зміни якості кредиту	Розробка і впровадження заходів для поліпшення якості кредитного портфеля
6. Застосування заходів щодо поліпшення показників якості кредиту	Прогнозування зміни якості кредитного портфеля

Головною метою банківського моніторингу індивідуального кредитного ризику є регулярна оцінка рівня кредитного ризику протягом усього періоду дії кредитного договору та розробка і впровадження заходів щодо своєчасного повернення кредиту.

Крім того, чітко визначаються процедури, норми і повноваження кредитного менеджменту банку під час оцінки рівня ризику за кожною окремою кредитною операцією, щодо обґрунтованості рішень про надання кредиту, обсягів резервів для покриття кредитних ризиків і, як результат, збільшення рівня якості кредитного портфеля.

Моніторинг ризику кредитного портфеля полягає в оптимізації співвідношення між рівнем кредитного ризику та економічною вигодою, що очікується та є компенсацією за ризик, який приймається банком і надає можливість знизити питому вагу проблемних кредитів у кредитному портфелі банку [9].

В умовах об'єктивного існування ризиків і пов'язаних із ними втратами виникає необхідність у наявності певного механізму, який би дозволив найкращим із можливих способів щодо поставлених цілей ураховувати ризик у процесі прийняття і реалізації управлінських рішень. Ефективний моніторинг кредитного ризику як на рівні сукупного кредитного портфеля, так і в розрізі окремих боржників, кредит-

них продуктів і операцій є одним із пріоритетних завдань системи ризик-менеджменту в банківських установах.

Основні напрями банківського моніторингу кредитного ризику наведено у табл. 2.

Слід відмітити, що значну роль у моніторингу кредитного ризику відіграє організаційне, інформаційне забезпечення та кредитне ціноутворення.

Роль організаційної функції у процесі моніторингу кредитного ризику винятково важлива, оскільки саме ефективна організація забезпечує належну узгодженість управлінських рішень у межах єдиної технології процесу управління.

На підтвердження зазначеної думки можна навести таку тезу з досліджень О. Серебрякової: «Для реалізації цілеспрямованого та ефективного управління ризиками необхідні значні організаційні зусилля» [8].

Крім формування впорядкованої організаційної структури – розподілу функцій і формування зв'язків між підрозділами банку, важливими є також управлінські рішення щодо організації і кадрового забезпечення відповідних процедур, зокрема визначення кола посадових обов'язків і технології здійснення операцій працівниками банку, а також ступінь їх відповідальності [7].

Таблиця 2

Основні напрями моніторингу кредитного ризику банку

Напрями	Заходи, що мають застосовуватися
1. Контроль за виконанням позичальником умов кредитного договору, договорів забезпечення та інших зобов'язань, які були ним прийняті у зв'язку з укладенням кредитного договору	Здійснення постійного контролю за повнотою повернення кредиту та сплатою процентів згідно з графіком; виконання умов як кредитного договору, так і договорів, які пов'язані з реалізацією проекту, що кредитується; дотримання обсягів випуску та реалізації продукції, які були передбачені бізнес-планом з техніко-економічним обґрунтуванням, повноти отримання коштів від реалізації проекту, що кредитується
2. Контроль за цільовим використанням кредитних коштів боржником	Перевірка відповідності призначення платежу в платіжних документах, які надані боржником, цілям, які визначені у кредитному договорі; перевірка фактичної наявності купленої за рахунок кредитних коштів продукції тощо
3. Контроль за зміною фінансового стану боржника і виявлення змін у його господарській діяльності, періодичне оцінювання поручителів позичальника	Здійснення щоквартального розрахунку фінансового стану боржника згідно з чинною методикою банку; проведення постійного контролю за грошовими потоками, оборотами за поточними рахунками боржника в банку і за поточними рахунками в інших банках; аналіз інформації, яка може свідчити про фінансові та інші ускладнення в діяльності боржника, такі як: - виникнення боргів перед бюджетом; - наявність негативної інформації стосовно діяльності керівників, засновників, зміни керівників, складу засновників, акціонерів, співвласників; - часткове або повне репрофілювання діяльності; - зміни законодавчих актів, що можуть мати значний негативний вплив на основну діяльність і його спроможність повернути кредитну заборгованість
4. Контроль за якістю прийнятого кредитного забезпечення і перевірка зберігання заставленого майна	Проведення контролю за виконанням договорів забезпечення на підставі наданих підрозділом заставних операцій актів перевірки наявності, схоронності і переоцінювання предмета застави та інших необхідних документів, що отримуються; здійснення контролю за своєчасною сплатою заставодавцем страхових платежів за договором страхування заставленого майна; перевірка дотримання умов щодо зберігання майна, наданого в забезпечення тощо
5. Аналіз якості і структури кредитного портфеля банку в цілому для виявлення проблемних кредитів і розробка заходів щодо ліквідації заборгованості	Аналіз кредитної заборгованості; визначення частки і структури прострочених кредитів у портфелі банку; аналіз змін у класифікації кредитів за групами ризику; розробка заходів щодо ліквідації проблемної заборгованості тощо

Дієвість моніторингу кредитного ризику значною мірою залежить від обґрунтованого розподілу функцій, завдань, повноважень і відповідальності між різними учасниками процесу управління ризиками в банках.

Організаційна функція моніторингу кредитного ризику передбачає також формування необхідного інформаційно-нормативного забезпечення: системи відповідної управлінської звітності, принципів обліку і документування всіх процедур, положень та регламентів, нормативів ризиків, прийнятої методології і відповідних методик аналізу та оцінки ризику тощо. Ефективність управління кредитними ризиками банку значною мірою визначається наявністю в банку належного рівня інформаційного забезпечення.

Доступність банку до зрозумілої, достовірної, своєчасної та вичерпної інформації сприяє прийняттю оптимальних управлінських рішень, отримання банком максимального прибутку, мінімізації кредитних ризиків і зростанню ринкової вартості банку в цілому. Якісна інформація дозволяє мінімізувати кредитні ризики при ухваленні управлінських рішень. У процесі моніторингу кредитного ризику банком можуть бути використані різноманітні джерела інформації, які в цілому містять:

- інформацію, що отримана безпосередньо від клієнта банку;
- інформацію внутрішньобанківського характеру;
- зовнішні джерела інформації.

Загалом, інформація, яку банк отримує від клієнта, включає:

- документи, що посвідчують юридично-правовий статус контрагента;
- документи, пов'язані з фінансовою і бухгалтерською звітністю позичальника;
- документацію, що пов'язана з об'єктом кредитування;
- інформацію, яка додатково подається на вимогу банку.

Внутрішньобанківські джерела інформації містять відомості щодо попередніх угод із клієнтом у сфері як кредитних, так і некредитних відносин. Велике значення в такому разі мають архіви банку, такі, як картотека кредитної інформації, де здійснюється зберігання даних щодо кредитів, що раніше були надані клієнтові, про затримки і порушення при погашенні отриманих кредитів [6].

Досягнення банком ефективного моніторингу кредитного ризику можливе через розвиток доступу до різноманітних інформаційних систем. Саме тому для банку є важливо постійно розширювати джерела доступу до інформації із зовнішніх джерел, а також здатність об'єднувати внутрішні джерела в єдиний інформаційний комплекс і надавати можливість доступу працівників до того чи іншого виду інформації.

Установлення ціни на кредит – одна з основних функцій управління кредитним ризиком, оскільки забезпечує максимізацію прибутку за правильного

вибору методу ціноутворення згідно зі стратегією і тактикою банку. Банки можуть установлювати диференційовану процентну ставку за кредитами, що залежить від ступеня ризику операції, строку угоди, характеру взаємовідносин між позичальником і банком [5].

Інструментарієм здійснення моніторингу кредитного ризику можуть бути як власні банківські технології, так і моніторингові системи, придбані у провідних фірм, які спеціалізуються на створенні відповідних програмних продуктів для клієнтів.

Система моніторингу кредитних ризиків допомагає коригувати кредитну діяльність згідно із сигналами попередження, які вона створює з використанням механізму зворотного зв'язку.

Отже, моніторинг кредитного ризику – це комплекс дій банку щодо отримання та аналізу інформації про клієнта і кредитну угоду протягом строку дії кредитного договору. Моніторинг дозволяє оперативно реагувати на виникаючі ризики виконання зобов'язань позичальником за кредитною операцією і знижує обсяг проблемних кредитів. Відсутність проблемних кредитів неможлива, тому що відсутність ризику призведе до збиткової роботи банку і втрати клієнтів. Зауважимо, що ризик і дохідність перебувають у прямо пропорційній залежності (рис. 2).

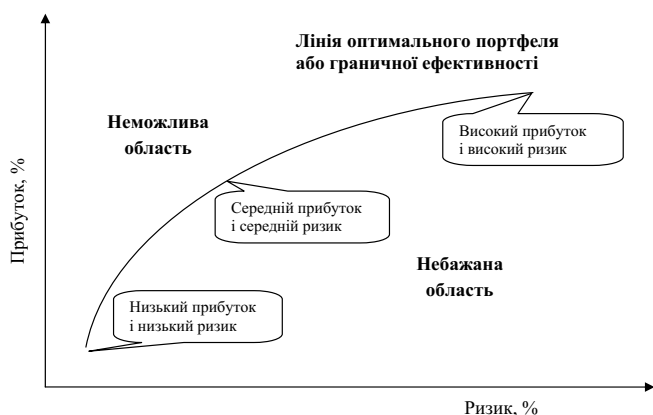

Рис. 2. Взаємозалежність ризику і прибутку

Як показує світова практика, на сучасному етапі банківської діяльності прийнятною є частка проблемного кредитного портфеля в загальному обсязі виданих кредитів на рівні до 10% [3]. Збільшення розміру проблемних кредитів свідчить про негативні зміни у кредитному портфелі банку, про загрозу економічній безпеці банку і вимагає термінового вдосконален-

ня напрямів моніторингу кредитного ризику, а саме: оптимізувати ризик втрат, що неминуче виникає; оперативно та професійно реструктуризувати проблемні кредити і, визначивши допустимий рівень ризику, чітко його дотримуватись. Спосіб реструктуризації боргу визначається залежно від здатності та готовності боржника розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що з'ясовується фахівцями банку у процесі перемовин із боржником.

Таким чином, одним із важливих засобів підвищення ефективності управління кредитною діяльністю вітчизняної банківської системи є обґрунтована та якісна стратегія кредитного моніторингу.

На наше переконання, для забезпечення повного повернення боржниками кредитної заборгованості доцільно застосовувати такі кроки моніторингу на рівні кредитної операції при настанні терміну повернення боргу (рис. 3):

- за три дні до фактичної дати сплати за кредитом повідомляти боржника про стан заборгованості за зобов'язаннями;
- у день терміну повернення кредиту здійснити нагадування телефоном;
- на третій день несплати боргу – особистий контакт із боржником;
- на сьомий день несплати боргу – переоцінити якість кредиту і розпочати роботу з відстеження критеріїв, що сигналізують про можливість виникнення проблемної заборгованості. У процесі бесіди варто виявити, чи готовий боржник до подальшого співробітництва з банком і прийняття кардинальних, іноді «болісних» рішень, а також чи існує потенційна фінансова база для успішного їх упровадження. Фахівці банку мають оцінити компетентність і чесність боржника;
- із сорок п'ятого дня ставиться вимога збільшення вартості заставного забезпечення за кредитом і пропонується реструктуризація кредитної заборгованості;
- якщо контакту з боржником немає протягом 90 днів, то зрозуміло, що боржник не готовий здійснити платіж і йти на контакт із банком. До нього застосовуються такі методи, як звернення до суду, аутсорсинг, списання заборгованості. Банк може використовувати широкий спектр різних критеріїв, деякі з них можуть бути чітко сформовані, у той час як інші випливають із розуміння конкретної бізнес-моделі боржника.

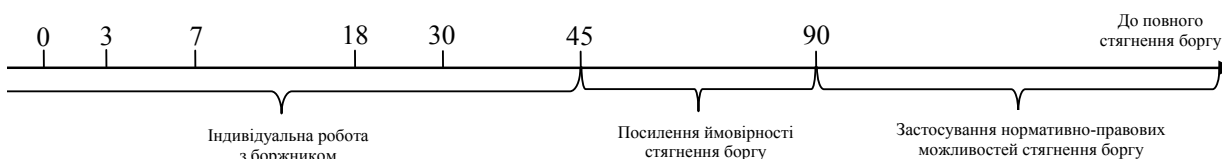

Рис. 3. Щоденні заходи індивідуального моніторингу кредитного ризику за проблемною заборгованістю

Кожен крок моніторингу проблемної заборгованості повинен документуватися для того, щоб за-

безпечити можливість належного управлінського контролю за перебігом роботи. Правильно оцінена

ситуація дозволяє застосувати найдоцільніший спосіб стягнення заборгованості з найменшими витратами для банку.

Отже, моніторинг кредитного ризику – це процедура оцінювання якості й ефективності управління та контролю, динаміки і прогнозування розвитку кредитної діяльності.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що результативність моніторингу кредитних ризиків у банківському секторі економіки України повинна ґрунтуватися, насамперед, на інституційних принципах організації банківської справи. Кожен банк розробляє власну кредитну політику і відповідно до неї здійснюється моніторинг кредитного ризику. До основних напрямів банківського моніторингу кредитного ризику слід віднести:

- організаційне та інформаційне забезпечення кредитного процесу;
- постійний контроль за фінансовим станом боржника і перспективами розвитку його бізнесу;
- оцінку якості обслуговування боргу боржником;
- постійний контроль за станом і ліквідністю застави;

- дотримання умов кредитних договорів;
- диверсифікацію кредитного портфеля;
- кредитне ціноутворення з урахуванням якості кредиту;
- авторизацію кредиту – розподіл повноважень при прийнятті рішення про видачу кредиту;
- реструктуризацію проблемних кредитів;
- стримування кредитних операцій із не виправдано високим ризиком, які потенційно можуть загрожувати фінансовій стійкості та надійності банку.

У процесі моніторингу кредитного ризику пропонуємо перевагу віддавати не статистичним методам оцінки ризиків, а індивідуальній роботі з боржниками. Результативніше виявляти потенційні джерела кредитного ризику і визначати найбільш значимі й небезпечні для банку ризик-фактори, чим організувати і здійснювати роботу з поверненням проблемних кредитів. Чітко структурована система банківського моніторингу кредитного ризику виступає запорукою зміцнення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого і довготривалого функціонування банку. Ефективний моніторинг банківських кредитних ризиків сприятиме стабілізації банківської системи країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Болгар Т. М. Удосконалення моніторингу банківського кредитного процесу / Т. М. Болгар // Академічний огляд. – 2013. – № 2 (39). – С. 36–42.
2. Владичин У. В. Банківське кредитування : навч. посібник / за ред. С. К. Реверчука. – К. : Атіка, 2008. – 589 с.
3. Дробницька О. Р. Проблемні кредити банків: сучасний стан та можливості управління ними через процес сек'юритизації активів / О. Р. Дробницька // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6 (44). – С. 267–272.
4. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посібник / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко ; за ред. В. В. Вітлінського. – К. : Знання, КОО, 2000. – 251 с.
5. Моніторинг кредитного ризику в контексті управління конкурентоспроможністю банку : монографія / Л. О. Гаряга, Т. І. Гончарук, М. Е. Люзьяк, Г. М. Чепелюк. – К. : УБС НБУ, 2012. – 325 с.
6. Омелянович Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посібник. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 209 с.
7. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : «Університетська книга», 2007. – 314 с.
8. Серебрякова Е. А. Управление кредитными рисками коммерческого банка / Е. А. Серебрякова // Вестник СевКавГТУ. – 2003. – № 3 (11). – С. 110–114. – (Серия «Экономика»).
9. Сова О. Ю. Напрями вдосконалення управління кредитними ризиками комерційних банків / О. Ю. Сова // Чернігівський науковий часопис. – 2012. – № 1 (3). – С. 120–126. – (Серія 1 : Економіка і управління).
10. Рейтинг проблемности кредитных портфелей – 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forbes.ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnyh-portfelej-2014>.

Summary. Bank credit risk monitoring is described in the article as one of the most effective instruments of modern management of credit activity. The importance and relevance of it is substantiated in bank activity at the present stage. Ways of improving the credit risk monitoring are investigated and monitoring steps at the level of the lending transaction are proposed in order to minimize losses from lending activities.

Keywords: credit risk monitoring, credit risk monitoring stages, monitoring of individual credit risk, risk monitoring of the loan portfolio, interdependency of risk and profit.